

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет

**СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ
В УКРАЇНІ ТА СВІТІ:
ІСТОРІЯ, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ**

Матеріали
ІХ Всеукраїнської науково-практичної конференції

(Суми, 29 квітня 2022 року)

Суми
2022

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Власенко В. М., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Гончаренко А. В., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Дегтярьов С. І., д-р іст. наук (Сумський державний університет);
Зякун А. І., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Льницький В. І., д-р іст. наук (Дрогобицький державний педагогічний університет ім. І. Франка);
Каганов Ю. О., д-р іст. наук (Запорізький національний університет);
Камьонка М., д-р габ. (Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie, Польща);
Король В. М., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Котляр Ю. В., д-р іст. наук (Чорноморський національний університет ім. П. Могили, м. Миколаїв);
Куліш А. М., д-р юрид. наук (Сумський державний університет);
Лебідь А. Є., д-р філос. наук (Сумський державний університет);
Лобко Н. В., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Нестеренко В. А., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Черкасов А. А., д-р іст. наук (Cherkas Global University, США).

Видання рекомендоване до друку рішенням вченої ради
Навчально-наукового інституту права СумДУ
(протокол № 9 від 16.06.2022 р.)

Суспільно-політичні процеси в Україні та світі: історія, проблеми, перспективи : матер. ІХ Всеукр. наук.-практ. конф. (Суми, 29 квітня 2022 р.) / ред. колегія : В. М. Власенко, А. В. Гончаренко, С. І. Дегтярьов та ін. – Суми : Сумський державний університет, 2022. – 433 с.

До збірника увійшли наукові статті та повідомлення викладачів, студентів, учених та аспірантів ЗВО і наукових установ, виголошені в рамках ІХ Всеукраїнської науково-практичної конференції «Суспільно-політичні процеси в Україні та світі: історія, проблеми, перспективи» (Посвідчення УкрІНТЕІ № 1022 від 20 грудня 2021 р.), присвяченої актуальним питанням суспільно-гуманітарних наук.

© Сумський державний університет, 2022

ЧЕРНЯВСЬКИЙ Богдан Андрійович
студент,
Сумський державний університет
(наук. керівник – д.ю.н., проф. Сухонос В. В.)

Українські землі в системі міжнародних відносин

Набуття Україною державної незалежності 1991 р. набагато посилило значення міжнародних факторів у її суспільно-політичному, економічному і культурному розвитку. Розв'язання великої низки проблем, що постають перед країною, перейшло у сферу міждержавних відносин – двосторонніх і багатосторонніх. Дипломатія – цілком природно обійняла важливі позиції в їх здійсненні [1, с. 3].

Географічне розташування є надто важливим нематеріальним зовнішньополітичним ресурсом держави, яке визначає не лише зовнішню політику та ментальність народу, але й історію державності. Історичний досвід України може служити яскравим прикладом цього твердження. Розташована в Східній Європі, на перетині торговельно-воєнних шляхів між Сходом та Заходом, Україна на території якої ідентифікується географічний центр Європи (Рахів) і центр Євразії (Крим), протягом своєї історії виконувала функцію щита, захищаючи Європу від експансії азійських племен, ціною власних матеріальних та культурних ресурсів, а часто і своєю державністю [2, с. 1-2].

Важливими для обговорення є визначення таких понять як «Гартленд» та «Рімленд». З одного боку, теорія

Гартленду (серцевинної землі), сформульована Г. Маккіндером, який провідну роль у геополітиці відводить Світовому острову (Євразії), оскільки саме цей регіон є найбільшим, найбагатшим на ресурси та найзаселенішим, тому він виконує роль «географічної вісі історії». Ключем до контролю над цим регіоном автор називає Східну Європу, через яку поширюється вплив на всю Євразію, а відтак і на весь світ [3, с. 104-109].

З іншого боку, автор теорії Рімленду Н. Спайкмен головну роль відводить британським островам, Західній Європі, Близькому Сходу, Південно-Західній Азії, Китаю та Далекому Сходу та японським островам. Саме цей регіон, за Спайкменом, дозволяє контролювати Євразію, а значить і весь світ [4].

Можна сказати, що за цим контекстом Україні відведена геополітична роль, яка визначається тим, що вона фактично знаходиться на межі перетину Гартленду і Рімленду. На думку С. Хантінгтона, це створює сприятливі передумови для активної зовнішньополітичної діяльності та стає серйозним викликом для внутрішньополітичної стабільності [5, с. 199].

Щодо Київської Русі, то її розміри та геополітичне становище зумовлювали активну зовнішньополітичну діяльність, яка була спрямована на захист кордонів та на гарантування безпеки торгових шляхів, про що свідчать успішні походи київських князів на Візантію – тодішнім потужним геополітичним гравцем та центром цивілізації, які закінчувались підписанням письмових двосторонніх угод, що регламентували політичні, економічні та

військові аспекти русько-візантійських відносин [6, с. 116-117].

Щодо Галицько-Волинської держави, а саме діяльності Данила Романовича, то її основним завданням була нейтралізація монголо-татарської загрози та створення антиординської коаліції християнських держав [7, с. 66-67].

Занепад Галицько-Волинського князівства не лише остаточно позбавив українські землі суб'єктності в міжнародних відносинах, але й перетворив їх на об'єкт змагань між державами Центрально-Східної Європи. Послаблення Золотої Орди призвело до посилення Литви та Польщі, які поступово інкорпоровали українські землі до свого складу [8, с. 210-211].

Вразливість та складність геополітичного становища України унеможливлювали становлення самостійності Гетьманщини без підтримки іноземних держав. Це зумовило появу концепції полівасалітетної залежності в зовнішній політиці Гетьманщини, яка полягала в легітимізації України на міжнародній арені шляхом прийняття іноземного протекторату: польського, московського, турецького чи, навіть, шведського [9, с. 51-52]. Поступова Україна ще більше втрачала суб'єктності на міжнародній арені, що згодом призвело до розділу українських земель між Російською та Австрійськими Імперіями.

Кардинальна трансформація міжнародних відносин, зумовлена Першою світовою війною, призвела до відновлення української державності. Центральна Рада як представницький орган українського народу започаткувала

процес відновлення Української держави. Провал курсу на компроміс з Тимчасовим урядом та прихід до влади більшовиків призвели до проголошення Української Народної Республіки [10, с. 235-236]. Остаточне відновлення правосуб'єктності України в міжнародних відносинах відбулось внаслідок підписання Брест-Литовського мирного договору 9 лютого 1918 р. Цей договір містив положення про визнання незалежності України, окреслення її кордонів, встановлення дипломатичних відносин УНР з Німеччиною, Австро-Угорщиною [11].

Об'єднання більшості українських етнічних земель у складі однієї держави – УРСР стало можливим внаслідок чергового глобального конфлікту, який проте не відновив суб'єктності України в міжнародних відносинах. Хоча, згодом Українська делегація взяла роботу в установчій конференції ООН в Сан-Франциско, 26 червня 1945 р. нарком закордонних справ УРСР Д. Мануїльський підписав Статут ООН, Україна стала повноправним членом, державою-засновницею ООН [12, с. 197-198].

Декларація про державний суверенітет, прийнята 16 липня 1990 р. де-юре відновила правосуб'єктність України в міжнародних відносинах та заклала правові основи для виходу зі складу СРСР. Відповідні зміни було внесено до Конституції УРСР 24 жовтня 1990 р., які закріплювали суверенітет України в міжнародних відносинах [8]. Це, врешті-решт, призвело до проголошення незалежності України згідно результатів грудневого референдуму 1991 року. А від тоді – початок сучасної історії нашої держави.

Таким чином, важливу роль в плані визначення місця українських земель в системі міжнародних відносин зіграло географічне розташування, тобто між Заходом та Сходом. Перші приклади дипломатичної діяльності України простежуються ще за часів Київської Русі. Подалі, в часи Галицько-Волинської держави, відбулося формування перших коаліцій, де Україна відіграла провідну роль. Подальша втрата державності, а згодом спроба її відновлення – завдяки козацтву та Гетьманщині. Також тривалий час спостерігалася відсутність геополітичної правосуб'єктності, а згодом повернення її під час Української революції. Натомість відновлення незалежності та інституту міжнародних відносин України відбулося у 1990-х роках. Отже, перед Україною простежувалася велика кількість викликів, де дипломатія відіграє одну з провідних ролей.

1. Україна в міжнародних відносинах / за ред. М. Варварцев. 2-ге вид. Київ : Ін-т історії України НАН України, 2010. 252 с.

2. Прийдун С. Історико-геополітичні передумови та основні етапи формування зовнішньополітичної діяльності України. URL: <https://bit.ly/3xk5T28> (дата звернення: 02.06.2022).

3. Геффернен М. Значення Європи. Географія та геополітика. Київ : Дух і Літера, 2011. 464 с.

4. Francis P. Sempa. Spykman's World. URL: <http://www.webcitation.org/6Jd8ko1Q> (дата звернення: 02.06.2022).

5. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций. Москва : Издательство АСТ, 2016. 640 с.

6. Задорожній О. В. Генеза міжнародної правосуб'єктності України: монографія. Укр. асоц. міжнар. права, Ін-т міжнар. відносин Київ, нац. ун-ту ім. тараса Шевченка, Каф. міжнар. права. Київ : К. І. С., 2014. 688 с.

7. Нариси з історії дипломатії України / за заг. ред. В. А. Смолія. Київ : Видавничий дім «Альтернативи», 2001. 736 с.

8. Про зміни і доповнення Конституції (Основного Закону) Української РСР: Закон УРСР від 24.10.1990 р. № 404-ХІІ Х (втратив чинність). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/404-12> (дата звернення: 02.06.2022).

9. Чухліб Т. Козаки і Монархи. Міжнародні відносини ранньомодерної Української держави 1648–1721 рр. Київ : Інститут історії України НАНУ, 2003. 518 с.

10. Україна в Європі: контекст міжнародних відносин / За ред. док. іст. н., проф. А. І. Кудряченка. Київ : Фенікс, 2011. 632 с.

11. Текст мирного договору, підписаного в Бресті представниками Української Народної Республіки та Центральних держав // Історія української дипломатії: перші кроки на міжнародній арені (1917–1924 рр.): документи і матеріали / упоряд. док.: Андрієвська Л. В. [та ін.]; редкол.: К. І. Грищенко (голова) [та ін.]. Київ : Вид-во гуманіт. л-ри, 2010. С. 84–87.

12. Україна в міжнародних відносинах ХХ ст. / За ред. професора Малика Я. Й. Львів: Світ, 2004. 468 с.